

FÖLDESINÉ SZABÓ GYÖNGYI–GÁL ANDREA–DÓCZI TAMÁS

A MAGYAR SPORTSZOCIOLOGIA TÖRTÉNETÉNEK FŐBB ÁLLOMÁSAI¹

Bevezetés

A sportszociológia nemzetközi intézményesülése a Nemzetközi Sportszociológiai Társaság (*International Sociology of Sport Association*), az ISSA 1965. évi megalakulásához köthető. Fennállásának 50. évfordulóját a szervezet Párizsban tartott, 2015-ös, jubileumi világkongresszusán ünnepelte meg. Folyóiratában, az *International Review for the Sociology of Sportban (IRSS)* a tudományág elismert szakemberei tekintették át a diszciplína helyzetét, eredményeit. A magyar sportszociológia, a nemzetközivel párhuzamosan, sajátos és ambivalens körülmények között jött létre az államszocializmus évtizedeiben, és fejlődése az 1988–90-es rendszerváltás után, az azóta eltelt három évtizedben is ellentmondásokkal terhelt. Az ISSA jubileumi eseménye és kiadványa arra ösztönözte a hazai kutatókat, hogy megvizsgálják, milyen változásokon ment keresztül a magyar sportszociológia a rendszerváltás óta, és milyen helyzetet foglal el most a nemzetközi szinten. Jelen tanulmány célja, hogy a magyar sportszociológia történetét, fejlődési tendenciáit tovább tanulmányozza és új megvilágításba helyezze, továbbá bemutassa a tudományág hazai kutató-oktató szakemberei korszakonként eltérő és változó helyzetének főbb állomásait, a sport és a társadalom kapcsolatának kutatásában jellemző mindenkori trendeket, illetve felvázolja azokat a jövőre vonatkozó lehetséges perspektívákat, amelyek a sportszociológia számára iránymutatók lehetnek.

A magyar sportszociológia a „három T” kultúrpolitikai irányelveinek korában

A sportszociológia mint önálló szakszociológia eltérő esélyekkel kezdett kialakulni a Szovjetunióban és az USA-ban, valamint csatlós államaikban az 1960-as évek közepén. Habár a sport e kétpólusú világ különböző részein fontos szerepet

1 Jelen írás a *Szociológiai Szemlé*ben, 2016-ban megjelent tanulmány rövidített, átdolgozott változata (Földesiné Szabó Gyöngyi–Gál Andrea–Dóczi Tamás: Két tudományág mostohagyereke. A magyar sportszociológia fél évszázados útkeresése. *Szociológiai Szemle*, 26/3, 78–97.).

töltött be, a szociológia tudománya maga a nyugati blokkban elismert diszciplína volt, míg a keleti blokkban – Lengyelországot, majd az 1970-es évek közepétől Magyarországot kivéve – szigorú tiltás alá esett (Földesi 2000). Hazánkban ugyanakkor a „három T” (támogatás, tűrés, tiltás) néven elhíresült kultúrpolitikai irányelvek jelentősen befolyásolták a szociológia kialakulásának és kibontakozásának lehetőségeit, így a sportszociológiáét is. A „három T” elvileg a Kádárkorszak egészében (1957–1988) érvényesült, a gyakorlatban azonban a hatvanas évektől a nyolcvanas évek közepéig volt kitüntetett jelentősége annak, hogy egy adott kulturális terméket vagy tudományos kutatást melyik kategóriába soroltak be (Eörsi 2008). A totális diktatúra enyhülésével csökkent a represszió is, és a szocializmus magyar modellje lehetővé tette, hogy a szociológia intézményesülhessen, majd lépérről lépésre kialakulhassanak a szakszociológiák.

Az egyéb szakszociológiákhoz képest korán megszülető sportszociológiát nem érintette a tiltás, de létrejöttében és fejlődésében meghatározó szerepet játszott az a körülmény, hogy sem a korabeli szociológia, sem a kultúrpolitika nem tekintette a szociológiához tartozónak. A politikai deklarációkban ráadásul a sportot az egyetemes kultúra szerves részeként definiálták ugyan, a gyakorlatban azonban az alacsonyabb presztízsű tömegkultúrához sorolták. Szervezett keretek között a szociológia tanulására a szakembereknek esélyük sem volt, miután azokban az években jártak egyetemre, amikor a szociológia oktatását és kutatását betiltották, Szalai Sándort, a magyar szociológia kiemelkedő személyiségét 1950-ben törvénytörő perben börtönbüntetésre ítélték, és megszüntették az általa vezetett szociológiai műhelyt, a Társadalomtudományi Intézetet (Szabari 2012). Ezekkel az eseményekkel, valamint a későbbiekben a szociológia legitimálására tett kísérletekkel kapcsolatban kevés információ jutott el a sporttudományi közéletbe. Az *Élet és Irodalom* című hetilapban (Szalai 1961), illetve a *Népszabadság*ban azonban olvasni lehetett a szociológia létjogosultságáról folytatott Szalai–Fukász-vitáról (Fukász 1961), amely hivatalosan azzal az állásponttal zárult, hogy nincs szükség külön szociológiára, hiszen a történelmi materializmus maga a marxizmus szociológiája. A sportszociológia első hazai elméleti szakemberei azonban nem fogadták el ezt a direktívát, helyette polgári és marxista sportszociológiát különböztettek meg (Kun 1967; Schiller 1965; Takács 1969).

Az akkori sportirányítás koncepciója a sporttudományok menedzseléséről és intézményesítéséről elsősorban az élsport kitüntetett társadalmi funkcióihoz kötődött, és a sporteredmények növelését várta el a tudománytól. Hepp Ferencet, a Testnevelési és Sport Világtanács alelnökét (1956–1972) bízták meg a kivitelezés előkészítésével, aki a Testnevelési Tudományos Tanácsban (TTT) és a Testnevelési Kutató Intézetben is vezető pozíciókat töltött be. Hepp Ferenc felismerte a sportszociológia jelentőségét: munkássága nagyban hozzájárult a koncepció

színvonalas megvalósításához, és többek között a Nemzetközi Sportszociológiai Bizottság (ICSS) megalakításához is (Malcolm 2014).

Schiller János úttörő szerepe a sportszociológia meghonosításában szintén kiemelendő, ő teremtette meg a Testnevelési Főiskolán (TF) az első sportszociológiai műhelyt (Takács 1969; Sztatényi 1972), és indította el, 1969-ben, munkatársaival együtt a sportszociológia oktatását (Földesiné–Schiller 1978). Bár a sportirányítási koncepció következtében a sportszociológusok kezdeti empirikus munkája az élsportra összpontosított, az 1960-as évek közepétől számos elméleti és módszertani problémával is foglalkozhattak (Schiller 1965), és adalékokat szolgáltatottak a szakág hazai alapvetéséhez (Kun 1967). A szakirodalom hiánya azonban megnehezítette az oktatás-kutatást, így a sportszociológia első generációja folyamatosan kereste a szakmai kapcsolatokat, például empirikus kutatásaik során a rokon témákkal foglalkozó szabadidő-szociológia módszertanában járatos szakemberekkel dolgoztak együtt.

A hazai sporttudomány korai intézményesülése a sportszociológia számára is kedvező következményekkel járt. Bár a közben fokozatosan elfogadottá vált szociológia változatlanul ignorálta a sportszociológiát, a sporttudomány, noha korlátokkal, befogadóbbnak bizonyult. Egyrészt a TTT-n belül nemzetközi viszonylatban is meglehetősen korán megalakult az első magyar Sportszociológiai Bizottság (1968 körül), másrészt az Országos Testnevelési és Sporthivatal munkatársának, a testnevelő tanári végzettségű Balyi Istvánnak külföldi szakmai utazásai is jelentősen segítették a szakág fejlődését. Többek között Balyi menedzselésével rendezték meg 1972-ben a TF-en az első Nemzetközi Sportszociológiai Konferenciát (Takács 1972), és az általa összegyűjtött külföldi tanulmányok szolgálták az első hazai sportszociológiai szöveggyűjtemény alapjául (Balyi–Takács 1974). Ebben a testnevelés és a sport társadalmi problémáin túl például a sportcsoportok dinamikájáról, a sport rétegek közötti mobilitásban betöltött szerepéről, a sportolók emberi kapcsolatairól, valamint a sport és a szabadidő összefüggéseiről olvashattak az érdeklődők.

A korszak enyhülésének, illetve a szociológia fokozatos intézményesülésének köszönhetően a hetvenes évek elején több testnevelő szerzett diplomát az ELTE Bölcsészettudományi Karán posztgraduális képzésben meginduló szociológia szakon. Mivel az újabb nemzetközi sportsikerek elérése érdekében a sportirányítás hallgatólagosan e második, egyetemi képzésben szakmai ismereteket szerzett sportszociológus-nemzedék tevékenységét is jóváhagyta, és munkájukhoz számottevő ösztönzést kaptak a viszonylag fiatal ISSA-tól, a hazai és nemzetközi kutatók immáron kölcsönösen részt vehettek egymás szakmai rendezvényein, és a magyar kollégák a nemzetközi szakirodalomhoz is hozzáférhettek. A vezetés feltehetőleg a nemzetközi sportsikerek érdekében tolerálhatta a kutatók akkoriban merésznek

számító témaválasztásait (állami amatőrizmus, a sportolók doppinghasználata, társadalmi esélyegyenlőtlenségek), amihez hozzájárult a társadalmi problémák iránti közömbösségük is (Földesiné 1983, 1984). A kutatási eredményeket azonban a kutatók és a sporteredményekre fókuszáló sportvezetők és edzők eltérő módon értelmezték. Az esélyegyenlőtlenség vizsgálatából nem a makrostrukturális összefüggések, hanem a sporttehetségek szélesebb társadalmi bázisra épülő kiválasztásának lehetősége foglalkoztatta őket. A magyar sportolók doppingolását valószínűsítő kutatás 1984-ben ellentéteesebb hatást váltott ki. A legfelső sportvezetés egyrészt nem reagált a hivatalos állásponttal „nem kompatibilis” eredményekre, másrészt folytatódott az ez ügyben szokásos sportpolitika, és a témát tartalmazó kézirat kiadását a Medicina Sport Kiadó nem vállalta.

A sportszociológia ebben az időszakban professzionalizálódott, a folyamatot ugyanakkor megnehezítette, hogy ekkortájt a szociológusi diplomával rendelkező testnevelők zöme különböző sportszervezetekhez távozott, és helyükre jórészt társadalomtudományi ismeretekkel kevésbé rendelkező testnevelők kerültek. Ezzel párhuzamosan ideiglenesen számos, nem a sporttudományból induló társadalomkutató is bekapcsolódott a sportszociológiai vizsgálatokba (Laki–Nyerges 1981; Makara 1983). Ebben a kritikus helyzetben a szakma elméleti igényességének növekedését jelentősen segítette, hogy a közben egyetemi rangra emelkedett Testnevelési Főiskolán 1981-től doktori fokozatot lehetett szerezni, majd a doktoráltak közül többen a pályán maradtak, és hozzájárultak a szakágban folyó tudományos munka minőségének javításához (Gáldi 1989, 2004; Palm 1990; Schaefer 1992).

A sportszociológia támogatása az 1980-as évek közepétől a szabadabb politikai légkörben egyre több támogatást élvezett, nemzetközi kapcsolatai tovább bővültek. Hazai szakemberek részt vehettek országos reprezentatív mintán végzett francia–magyar kutatásban, elvállalhattak kaliforniai vendégprofesszori megbízást, és elfogadhattak dél-koreai előadói meghívásokat akkor, amikor a két ország között hivatalos diplomáciai kapcsolat még nem létezett. Az erodálódó államszocializmusban a túréhatások is tágultak; ezt jól példázza, hogy fiatal cseh kollégák jelentkezését magyarországi aspirantúrára azzal utasították el Prágában, hogy a magyar sportszociológia revizionista – itthon a hivatalos reakálás elmaradt. Az évtized lezárásaként pedig Andorka Rudolf, Farkas János, Somlai Péter biztatását is élvezve, elkészült egy magyar, illetve egy angol nyelvű összegzés a sportszociológia múltjáról és akkori jelenéről (Földesiné 1988; Takács 1988).

A társadalmasodás útvesztőiben

Az 1989–1990-es politikai és gazdasági rendszerváltás új feltételeket teremtett a szociológiában; a diszciplína új kihívásokkal szembesült, melyeknek részben javuló, részben romló külső feltételek között kellett megfelelnie. Andorka (2006)

pozitív változásként értékeli a szociológia számára a külföldi kutatókkal, intézményekkel folytatott szabadabb együttműködést, amit a sporttudósok is értékelték. A rendszerváltás ugyanakkor ellentmondásos, de nagyrészt negatív hatást gyakorolt a sportra: anyagi támogatása is hullámváz maradt, megszűnt a burkolt állami finanszírozás, az egyesületeknek és a hivatásossá váló élsportolóknak önmaguknak kellett megteremteniük a munkájukhoz szükséges anyagi hátteret – e finanszírozási vákuum valamelyest a sportszociológiai kutatások lehetőségeit is korlátozta.

A sportvezetés eközben egyrészt a hazai működőképesség biztosításán munkálkodott, másrészt az európai szinten is aktív volt. Az európai sportminiszteri találkozókra már hazai sporttudományos szakemberekkel együtt vettek részt a tárgyalásokat előkészítő tudományos tanácskozásokban. Ennek köszönhető, hogy a kelet-európai országok közül Magyarország elsőként vált az Európa Tanács (ET) Sportfejlesztési Bizottságának tagjává (1990), elsőként írta alá az ET-konvenciót a doppinghasználat és a nézőtéri erőszak ellen, illetve két évvel később hazánk is elfogadta az Európai Sport Chartát és Sportetikai Kódexet (Földesiné 1996). Többek között e folyamatok is jelentősen hozzájárultak ahhoz, hogy a TAFISA (*Trim and Fitness International Sport for All Association*) 1993 után több fontos eseményét is Budapesten rendezte meg, magyar szakemberek bevonásával.

A rendszerváltás a sportszociológia intézményi kereteit is átalakította. Az 1989-ben alakult Magyar Szociológiai Társaságon belül megkezdte működését a Sportszociológiai Szakosztály. A Magyar Sporttudományi Társaság szintén az 1990-es évek közepén vált az államtól független, önálló civil szervezetté, a keretei között megalakult a Sportszociológiai Szakbizottság. Ebben a folyamatban a szakma jelentős segítséget kapott Farkas Jánostól és Tibori Timeától, akik a tudósberkekben kivívott tekintélyük mellett opponensként, lektorként, sőt szerzőként is hozzájárultak a diszciplína fejlődéséhez (Farkas 2011; Tibori 2011). Tibori Timea a mai napig aktívan részt vesz a Társaság munkájában, illetve témavezető a Testnevelési Egyetem Sporttudományi Doktori Iskolájában. A sportszociológia erősödését ebben az időszakban egyrészt segítette más szakterületek (pl. a rekreáció) leválása, önállósodása, másrészt hátráltatta azon tehetséges kutatók elvesztése, akik az anyagi megbecsülés hiányában vagy témát váltottak, vagy külföldön folytatták munkájukat.

A rendszerváltás a sportszociológiában nem okozott olyan radikális változásokat, mint a szociológiában, mégis mindkét egyetemi diszciplína oktatására erősen kihatott. Elhárultak az ideológiai akadályok a szociológia elől, feloldódtak a publikációs korlátok, és nem voltak többé tabutémák a kutatásban. A Magyar Testnevelési Egyetemen megszűntek a korábbi oktatási gyakorlatban rendszeres szemináriumok, a szociológia, a filozófia, a politikai gazdaságtan mellé, vagy ép-

pen helyére szakszociológiai előadások léptek. Míg hazánkban a sportszociológia óraszámai csökkentek, más országokban, például Finnországban már sportszociológus-képzés zajlott, és a végzett szakemberek az önkormányzatoknál sportreferensként nemcsak a sportkeresletet, hanem a kínálatot is alakíthatták.

A sportszociológusok a politikai rendszer változásait és sportra gyakorolt hatását mint résztvevő megfigyelők vizsgálták és publikálták. A *Magyar sport szellemi körképe* című tanulmánykötet a magyar sport rendszerváltozás alatti és utáni helyzetét elemző írásokat gyűjtötte egybe (Földesiné 1996), Bakonyi Tibor *Állam, civil társadalom, sport* című könyve (2007) pedig a rendszerváltás utáni magyar sportpolitika útkereséseinek informatív és rendszerszemléletű összefoglalására vállalkozott. Az átmenet problematikájával foglalkozó szerzők e munkákban azonosították azokat a funkciókat, amelyek révén a magyar sport működésében – a nehézségek ellenére – a kontinuitás kapott prioritást (a nemzetközi presztízs megőrzése a világversenyeken, különösen az ötkarikás játékokon; a nemzettudat, a nemzeti identitás erősítése; a sport diplomáciai célú felhasználása). A folytonosság megőrzése a korszakban megfelelő lépésnek számíthatott, visszatekintve azonban már látható, hogy a hazai sportrendszer további fejlődésére számos kedvezőtlen hatással járt: nem történt meg a sport valós társadalmasodása, egy elérendő és elérhető jövőkép megalkotása, és az oda vezető út megtervezése.

A jelenkori magyar sportszociológia jellemzői

Bár a szociológia számára a sport még mindig marginális téma a nemzetközi és hazai szinten, az utóbbi években az interdiszciplináris megközelítés elterjedésével a sportszociológia egyre nagyobb teret nyert. Napjainkban mind a sportszociológiai vizsgálatok száma, mind az érintett témák és a szerzők köre folyamatosan gyarapszik, a kutatásokra pedig egyre kifinomultabb elméleti és módszertani háttér jellemző. A szakágot azonban elsősorban a sportolással, illetve a sportfogyasztással kapcsolatos empirikus kutatásokkal azonosítják, s ez behatárolja fejlődési lehetőségeit, kutatási támogatásait. Az általánosabb társadalmi problémák továbbra is kevésbé jelennek meg a sportkutatásokban, de az elmúlt években jó pár tanulmány foglalkozott a társadalmi egyenlőtlenségek (Velencei 2012; Tóth–Dóczi 2017), az esélyegyenlőtlenség (Gombás–Gál 2016), a társadalmi ki-rekesztés/befogadás (Földesi 2010; Dóczi 2014), valamint a nemek közötti egyenlőtlenségek (Gál 2007, 2014; Gál et al. 2008) témájával.

A köznap gondolkodásban megjelenő népszerű mítosz ugyanakkor a sportot más területeknél inkluzívabbnak tekinti, mindenre alkalmas gyógyszernek, ami hozzájárul a békéhez, a toleranciához, a társadalmak fejlődéséhez, valamint kitörési pontot jelenthet a hátrányos helyzetűek számára (Dóczi 2014; Keszi–Dóczi 2014; Bardocz-Bencsik–Dóczi 2019). A kutatások által feltárt valóság azonban

azt mutatja, hogy a sport – amelynek jóllehet sajátos logikája van – sokkal inkább tekinthető a társadalom tükörképének, mint az általános trendeket felülíró alrendszernek. A sport ezenfelül a férfiaság egyik utolsó bástyájának számít a mai társadalmakban, vizsgálata ezért is hozott számottevő eredményeket a nemek közötti esélyegyenlőség, -egyenlőtlenség különböző dimenzióinak árnyaltabb megismerésére (Gál 2007, Gál–Földesi 2019; Fazekas et al. 2020). A fent bemutatott témákon túl a közelmúltban születtek még munkák, amelyek a sport kulturális vonatkozásaival, a sportolást körülvevő értékekkel (Perényi 2010; Pólusné Thiry 2013), illetve az élsportolók és a média munkatársainak kapcsolatával foglalkoztak (Kovács–Dóczi 2019, 2020).

A sportszociológia eltérő elvárásokkal találkozik a szociológia és a sporttudományok felől. A sportszociológiai témájú PhD-munkáknak elsősorban a Testnevelési Egyetem képzése ad teret, amelynek követelményrendszere – formálisan a Semmelweis Egyetemmel való másfél évtizedes integrációból, valójában pedig a természettudományos paradigma sporttudománybeli hegemoniájából adódóan – erősen természettudományos alapú. Ebben a kvantitatív stratégiának és a statisztikai analízisnek jóval nagyobb szerepet tulajdonítanak, mint a szociológiai problémaérzékenységnek, vagy éppen az elméletalkotásnak. Mindeközben a nemzetközi szinten – szemben a szociológiában mutatkozó általános trenddel – az utóbbi években kisebbségbe szorultak a kvantitatív kérdőíves vizsgálatok. A kvalitatív módszerek, mint például az antropológiai/etnográfiai megfigyelések, az egyéni és csoportos interjúk és a diskurzuselemzések, pedig egyre több, szociológiai szempontból izgalmas vizsgálati területre hívják fel a figyelmet.

A sportszociológia oktatásának fejlődése az elmúlt évtizedben, a Bologna-rendszerű képzés hazai elindulásával párhuzamosan, a fentiekhez hasonlóan ellentétes folyamatokkal jellemezhető. A csökkentett óraszámok mellett diverzifikálódott a sportszakember-képzés, így a jövő testnevelői és edzői mellett a sport- és rekreációs-szervező szakemberei és sportmenedzserei is hallgatnak sportszociológia kurzusokat, sőt végezhetnek szociológiai témájú kutatásokat. Ezzel szemben a sport csak marginálisan jelenik meg az általános szociológusképzésben, ami mutatja a sportszociológia továbbra is alacsony presztízsét a szakszociológiák között, súlyosan szűkítve és nehezítve a diszciplína fejlődését. A sporttudományi doktori képzésben ugyanakkor folyamatosan jelen vannak a társadalomtudományi, így a szociológiai kurzusok és kutatási témák is, ami erősítheti a szociológiai látásmódot, valamint nőhet a sportszociológiához kötődő, tudományos fokozattal rendelkező kutatók a száma.

A sportszociológia tágabb társadalmi megítélése, illetve szűkebb értelemben vett tudományos, sportszakmai és szakpolitikai elfogadása szempontjából kedvező változást jelent, hogy a posztindusztriális társadalmakban az egészség, ezen

belül a fizikai aktivitás, az életmód alkotóelemeként felértékelődött. Különösen igaz ez a nyugat-európai országokra, ahol a „healthism” ideológiája az uralkodó diskurzus része lett. A mozgásszegény életmód nemcsak Magyarországon, hanem a tagországok zömében is komoly probléma, ezért az Európai Unió is kiemelt figyelmet szentel a sportolási szokások rendszeres monitorozásának. Ugyanakkor ellentmondás tapasztalható abban, hogy miközben a sportpolitika – elméletben feltétlenül, de gyakorlatban is valamelyest – törekszik a szabadidősport fejlesztésére, a megvalósításhoz nem feltétlenül tekinti kiindulópontnak a sportszociológiai kutatások eredményeit.

A sport globális szinten az egyik legfontosabb kulturális és médiajelenséggé vált Magyarországon, egyrészt mint a kormányzat nemzetpolitikai víziójának fontos bástyája (Dóczy 2011), másrészt mint a szabadidő és a tömegkultúra máig jelentős területe (Földesiné et al. 2008). A sport jelentős társadalmi és politikai funkcióval rendelkezik, és a sportszociológia által vizsgált társadalmi jelenségek mindennapi életünk, gondolkodásunk és vitáink részét alkotják. Ezért kiemelten szükség lenne minél több olyan szakemberre, akik képesek a sport mint társadalmi alrendszer és mint kulturális jelenség szociológiai értelmezésére. Ugyanis a sportszociológia sajátos jellemzője, hogy művelőinek egyidejűleg kell a tudományos és a sportmezőben is reprezentálniuk magukat, miközben e kettőben más és más értelmezési keretek, hálózatok és szimbolikus tőkék érvényesülnek. A gyakorlati kutatómunkában ez azt jelenti, hogy a sportmezőn belül értelmezhető kulturális és társadalmi tőke előnynek számíthat a kutatási támogatások elnyerésében, vagy akár a vizsgálati terep nyitottságára is pozitív hatással lehet. Ehhez képest jelenleg Magyarországon a sportszociológia társadalmi elismertsége meglehetősen csekély, kevesen művelik, az oktatói-kutatói kapacitás is erősen korlátozott, ami gátja lehet a jövőbeli előrelépésnek is. Bár a területen dolgozók jól ismerik egymás kutatási területeit és munkáját, ez idáig nem merült fel igény országos szintű, közös kutatási projektekből együttműködő szakmai hálózat alakítására.

Kitekintés: Mit hozhat a jövő?

A kelet-közép-európai régióban, így Magyarországon is a sportszociológia jövőjének megítélésével kapcsolatosan szkeptikus és optimista hangok egyaránt hallhatók. A diszciplína tudományos elismertségének egyik záloga, hogy közelebb kerüljön a szociológiához a szélesebb értelemben vett társadalomban, illetve a sport alrendszerében végbemenő változások közötti összefüggések feltárásával és leírásával. A sportszociológia továbbfejlődésének másik előfeltétele a kutatási adatok és az általános társadalomelmélet közötti távolság további csökkentése és az intellektuálisabb megközelítés általánossá válása. Sőt, amint Hadas Miklós írja

A modern férfi születése című sportszociológiai témájú könyvének (2003) bevezetőjében, a jelenkori kutatások ezen a területen elsősorban témaorientáltak – azaz a kutató a tárgyhoz utólag kapcsolja a paradigmát –, szemben az általa képviselt, paradigmaorientált megközelítéssel, vagyis amikor a társadalomtudósok a paradigmájuk fogalmi hálójába gyűjtik a témákat, és alapkérdéseik megválaszolásához például a sport jelenségét is használják. A jövőben ennek a megközelítésnek is gyakoribbá kell válnia.

A Testnevelési Egyetem sportszociológusai az elmúlt néhány évben két nemzetközi konferenciát szerveztek, s a szervezésben jelen tanulmány szerzői mellett Tibori Tímea is komoly részt vállalt. A nemzetközi konferenciák tapasztalatai alapján a magyar sportszociológia nemzetközi összehasonlításban is megállja a helyét, ugyanakkor komoly veszélye áll fenn a pályaelhagyásnak, és a tudománypolitikára vár a feladat, hogy a vonzó munkakörülmények és a megfelelő szintű anyagi-erkölcsi elismerés biztosításával törekedjen megelőzni ezt a folyamatot, amely a hazai felsőoktatást és tudományos kutatást általánosságban is érinti. A jelenlegi világválság okozta bizonytalan helyzet a hazai és nemzetközi sportesemények mellett értelemszerűen a tudományos eseményekre is komoly hatással van: az Európai Sportszociológiai Társaság (EASS) 2021-re, a Testnevelési Egyetem szervezésében tervezett konferenciája 2023-ra tolódott – remélhetőleg az akkor megvalósuló esemény újabb lökést adhat a tudományterület hazai fejlődésének.

Bár társadalmi funkciói az elmúlt három évtizedben változtak, a sport mint társadalmi alrendszer, illetve a sportpolitika működése inkább kontinuitással jellemezhető. Mivel az élsport eredményességének fenntartása ezentúl is prioritás, a magyar sport továbbra is olimpiacentrikus, a politika a jövőben is eszközként használja az élsportot (Dóczy 2011, 2012) – mindez a sportvezetők rekrutálásában is tükröződik. A magyar sportrendszer egyfajta szubkulturaként működik, sajátos mechanizmusokkal és nézetekkel, és vezetői, akik maguk is az államszocializmus privilegizált élsportjában szocializálódtak, továbbra is az állam támogatását várják, amelyért cserébe gondozzák a „sikerágazat diskurzusát”. Az utóbbi években emellett az a tendencia is erősödik, hogy sportági szakszövetségek és sportklubok – e korábbi utat elhagyva – a politika világából választják vezetőiket, feltehetően a sportág/egyesület támogatását elősegítendő.

Ilyen körülmények között a kritikai gondolkodás nemigen tud támogatottá válni, ami természetszerűleg visszahat a szociológiai szempontból releváns kutatások lehetőségeire és támogatására is, miközben a hazai sportszociológia egyik legfontosabb feladata éppen az lenne, hogy azonosítsa a politikai és gazdasági átalakulás szándékolt és nem szándékolt következményeit, és ezeket – csakúgy, mint a sportról kialakult mítoszokat és valóságtartalmukat, illetve a globális teljesítménysportot övező ellentmondásokat – őszintén, reálisan és kritikusan elemezze.

IRODALOM

- ANDORKA RUDOLF (2006) *Bevezetés a szociológiába*. Budapest: Osiris.
- BALYI ISTVÁN–TAKÁCS FERENC (1974) *Sportszociológia. Válogatás*. Budapest: Közgazdasági és Jogi.
- BAKONYI TIBOR (2007) *Állam, civil társadalom, sport*. Budapest: Kossuth.
- BARDO CZ-BENCSIK MARIANN–DÓCZI TAMÁS (2019) A „Sport a fejlődésért és a békéért” területének nemzetközi fejlődési tendenciái és hazai lehetőségei a szakirodalom tükrében. *Kultúra és Közösség*, 10/2, 85–91.
- DÓCZI TAMÁS (2011) *Rendszerváltás, globalizáció és nemzeti identitás a sportban a XXI. század kezdetén Magyarországon*. Doktori értekezés. Budapest: Semmelweis Egyetem. Hozzáférés: http://old.semmelweis.hu/wp-content/phd/phd_live/vedes/export/doczitas.m.pdf
- DÓCZI, TAMÁS (2012) Gold fever(?) Sport and national identity: The Hungarian case. *International Review for the Sociology of Sport*, 47/2, 163–180. DOI: 10.1177/1012690210393828
- DÓCZI TAMÁS (2014) Sport és hátrányos helyzet. In Farkas János (szerk.) *A fizikai aktivitás és a sport magyarországi dimenzióinak feltárása*. Budapest: Magyar Sporttudományi Társaság, 104–128.
- EÖRSI LÁSZLÓ (2008) Ideológiai pragmatizmus és (Ön) cenzúra. A három „T” kultúrpolitikája. *Világosság*, 11–12, 73–96.
- FARKAS, JÁNOS (2011) The metric and structural approach to sport. In Földesi, Szabó Gyöngyi–Dóczy, Tamás (eds.) *The Interaction of Sport and Society in the V4 Countries*. Budapest: Hungarian Society of Sport Science, 121–136.
- FAZEKAS ERZSÉBET–CSISZTU ZSUZSA–GÁL ANDREA (2020) Nők a sportmédiaképernyőin. *Magyar Sporttudományi Szemle*, 21/1, 49–57.
- FÖLDESI, GYÖNGYI (2010) Social exclusion/inclusion in the context of Hungarian sport. *Physical Culture and Sport. Studies and Research*, 50/1, 44–59. DOI: 10.2478/V10141-010-0023-Z
- FÖLDESI SZABÓ, GYÖNGYI (2000) Sport and society around the globe: Eastern Europe. In Coakley, Jay–Dunning, Eric (eds.) *Handbook of Sport Studies*. London: Sage Publication, 530–533.
- FÖLDESINÉ SZABÓ GYÖNGYI (1983) *Élsport és társadalmi esélyegyenlőség*. (Szociológiai füzetek, 31). Budapest: MM.
- FÖLDESINÉ SZABÓ GYÖNGYI (1984) *Magyar olimpikonok önmagukról és a sportról*. Budapest: Közgazdasági és Jogi.
- FÖLDESINÉ SZABÓ GYÖNGYI (1988) A sportszociológia múltja és jelene Magyarországon. *Szociológia*, 16/2, 55–73.

- FÖLDESINÉ SZABÓ, GYÖNGYI (2015) Assessing the sociology of sport: On world inequalities and unequal development. *International Review for the Sociology of Sport*, 50/4–5, 442–447. DOI: 10.1177/1012690214547142
- FÖLDESINÉ SZABÓ GYÖNGYI (szerk.) (1996) *A magyar sport szellemi körképe*. Budapest, OTSH–MOB.
- FÖLDESINÉ SZABÓ GYÖNGYI–GÁL ANDREA–DÓCZI TAMÁS (2008) *Társadalmi Riport a Sportról 2008*. Budapest: Önkormányzati Minisztérium Sport Szakállamtitkárság – Magyar Sporttudományi Társaság.
- FÖLDESINÉ SZABÓ GYÖNGYI–GÁL ANDREA–DÓCZI TAMÁS (2010) *Sportszociológia*. Budapest: Semmelweis Egyetem Testnevelési és Sporttudományi Kar.
- FÖLDESINÉ SZABÓ GYÖNGYI–SCHILLER JÁNOS (szerk.) (1978) *Sportszociológia. Szöveggyűjtemény. Válogatás a hazai empirikus vizsgálatok köréből*. Budapest: Tankönyvkiadó.
- FUKÁSZ GYÖRGY (1961) Marxizmus vagy polgári szociológia. *Népszabadság*, április 29. 2–3.
- GÁL ANDREA (2007) *Sport és társadalmi nem a 21. század elején a média tükrében Magyarországon*. Doktori értekezés. Budapest: Semmelweis Egyetem. Hozzáférés: http://old.semmelweis.hu/wp-content/phd/phd_live/vedes/export/galandrea.d.pdf
- GÁL ANDREA (2014) A nők sportjának jellegzetességei. In Farkas János (szerk.) *A fizikai aktivitás és a sport magyarországi dimenzióinak feltárása*. Budapest: Magyar Sporttudományi Társaság, 84–103.
- GÁL, ANDREA–FÖLDESINÉ SZABÓ, GYÖNGYI (2019). Hungary: unquestioned male dominance in sport governance. In Elling, Agnes–Hovden, Jorid–Knoppers, Annelies (eds.) *Gender Diversity in European Sport Governance*. London – New York: Routledge, 70–80.
- GÁL ANDREA–KOVÁCS ÁRPÁD–VELENCZEI ATTILA (2008) Sport, gender és média: A női és férfi sportolók megjelenítése a sajtóban. *Szociológiai Szemle*, 18/3, 32–60.
- GÁLDI GÁBOR (1989) *A szabadidősport iránti érdeklődés vizsgálata különböző társadalmi csoportokban egy új klub működése kapcsán*. Egyetemi doktori értekezés. Budapest: Magyar Testnevelési Egyetem.
- GÁLDI GÁBOR (2004) *Szabadidő-struktúra és fizikai rekreáció Magyarországon 1963–2000 között, életmód-vizsgálatok tükrében*. PhD-értekezés. Budapest: Semmelweis Egyetem.
- GOMBÁS, JUDIT–GÁL, ANDREA (2016) The Involvement of Budapest residents with visual impairments in leisure sports: Barriers and facilitators. *Physical Culture and Sport. Studies and Research*, 70/1, 44–54. DOI: 10.1515/pcssr-2016-0008

- HADAS MIKLÓS (2003) *A modern férfi születése*. Budapest: Helikon.
- KESZTI MIHÁLY–DÓCZI TAMÁS (2014) Sport társadalmi célok szolgálatában: a hajléktalan labdarúgó-világbajnokság. *Magyar Sporttudományi Szemle*, 15/1, 17–23.
- KOVÁCS ÁRPÁD–DÓCZI TAMÁS (2019) Élsportholók és a média munkatársainak kapcsolata sportszociológiai nézőpontból. *Kultúra és Közösség*, 10/4, 29–38.
- KOVÁCS, ÁRPÁD–DÓCZI, TAMÁS (2020): Elite athlete and media appearances: opportunity or obligation? *Sport in Society*, 23/7, 1136–1145, DOI: 10.1080/17430437.2019.1599861
- KUN LÁSZLÓ (1967) Adalékok a sportszociológia hazai alapvetéséhez. *A Magyar Testnevelési Főiskola Közleményei*, 2, 103–112.
- LAKI LÁSZLÓ–NYERGES MIHÁLY (1981) *Átlövés. Esettanulmány a kézilabdabajnokság első osztályáról*. Budapest: Ifjúsági Lap- és Könyvkiadó.
- MALCOLM, DOMINIC (2014) The Social Construction of Sport Sociology: A Professional Project. *International Review for the Sociology of Sport*, 49/1, 3–21. DOI: 10.1177/1012690212452362
- MAKARA PÉTER (1983) A lakosság testmozgásának társadalmi elemei. *Egészségnevelés*, 24/1, 18–21.
- PALM, JÜRGEN (1990) *Sport for all. Approaches from utopia to reality*. Egyetemi doktori disszertáció. Budapest: Testnevelési Főiskola.
- PERÉNYI, SZILVIA (2010) On the fields, in the stands, in front of TV – value orientation of youth based on participation in, and consumption of, sports. *European Journal for Sport and Society*, 7/1, 41–52. DOI: 10.1080/16138171.2010.11687844
- PÓLUSNÉ THIRY ÉVA (2013) Élmény vagy gazdagság – az extrém sportolók értékorientációja. *Magyar Sporttudományi Szemle*, 14/53, 35–39.
- SCHAEFER, URI (1992) Retirement and adjustment of top level athlete. Egyetemi doktori disszertáció. Budapest: Magyar Testnevelési Egyetem.
- SCHILLER JÁNOS (1965) A sportszociológiai kutatások problémái. *A Magyar Testnevelési Főiskola Közleményei*, 2, 77–81.
- SZABARI VERA (2012) Szalai Sándor (1912–1983). *Szociológiai Szemle*, 22/3, 105–122.
- SZALAI SÁNDOR (1961) A szociológia helyzete Magyarországon. *Élet és Irodalom*, 5/15, 8–9. és 5/17, 9–10.
- SZLATÉNYI BÉLA (1972) Kiemelkedő sportolók életútja. *A Magyar Testnevelési Főiskola Közleményei*, 4, 37–51.
- TAKÁCS FERENC (1969) Adalék a magyar polgári sportszociológia bírálatához. *A Magyar Testnevelési Főiskola Közleményei*, 2, 145–172.

- TAKÁCS FERENC (1972) Első nemzetközi Sportszociológiai Konferencia. *A Magyar Testnevelési Főiskola Közleményei*, 4, 171–178.
- TAKÁCS, FERENC (1988) The Development and Theoretical Background of Sport Sociology in Hungary. *International Review for the Sociology of Sport*, 23/4, 287–304.
- TIBORI TIMEA (2011) Hogyan tanítható a sportszociológia? *Kultúra és Közösség*, IV/1, 105–106.
- TÓTH PÉTER LÁSZLÓ–DÓCZI TAMÁS (2017) Esélyegyenlőség-vizsgálat utánpótláskorú labdarúgók körében. *Testnevelés, Sport, Tudomány*, 2/4, 31–44. DOI: 10.21846/TST.2017.4.3
- VELENCZEI ATTILA (2012) A társadalmi esélyegyenlőtlenség az utánpótlás korú sportolók körében az államilag finanszírozott programokban résztvevők esetében. PhD-disszertáció. Budapest: Semmelweis Egyetem. DOI: 10.14753/SE.2012.1725